

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ ВІДХОДАМИ: ЕКОЛОГІЯ ЧИ БІЗНЕС

Наталія Краснікова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6484-2050>

Дніпровський національний університет ім. О. Гончара, Дніпро, Україна

Дмитро Кобиляк

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6362-6240>

Дніпровський національний університет ім. О. Гончара, Дніпро, Україна

В світі генерується в середньому 0,74 кг твердих побутових відходів на 1 людину на день і третина цих відходів не утилізується екологічно безпечним шляхом. Але побутові відходи – це лише маленька частина від загальних відходів, що генеруються в світі. Так, наприклад, промислових відходів утворюється близько 13 кг на 1 людину на день, сільськогосподарських – більше 3 кг на 1 людину на день, відходів будівництва та зносу – 1,7 кг на 1 людину на день, а ще є медичні та інші. Існує позитивна кореляція між рівнем доходу країни та кількістю відходів, що генеруються в країні. Країни з високим рівнем доходу, на території яких розміщено всього 19% світового населення генерують більше третини світових відходів [8].

Класифікація відходів здійснюється законодавчо в кожній країні. В Україні це Національний перелік відходів і Порядок класифікації відходів з урахуванням Переліку властивостей, що роблять відходи небезпечними. Загалом Національним переліком передбачено 20 груп та 895 видів відходів. В Європейському законодавстві передбачено 20 груп та 839 видів відходів. Відмінність українського класифікатора від європейського полягає у наявності групи «Відходи, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків» [3]. За законом України, об'єктами класифікації є відходи, під якими розуміють «будь-які речовини та предмети, утворені у процесі виробництва та життєдіяльності людини, внаслідок техногенних чи природних катастроф, що не мають свого подальшого призначення за місцем утворення і підлягають видаленню чи переробці з метою забезпечення захисту навколишнього середовища і здоров'я людей або з метою повторного їх залучення у господарську діяльність як матеріально сировинних і енергетичних ресурсів, а також послуги, пов'язані з відходами» [1].

Проблема відходів має як економічне так і екологічне підґрунтя, оскільки на навколишнє середовище негативно впливають як утворення відходів, так і їх утилізація [6]. Отже, країни світу, які

підключаються про екологію, мають нагальну і зростаючу потребу утилізації згенерованих відходів, і зазвичай це країни із високим рівнем доходів, які генерують найбільше відходів та орієнтовані на розвиток біотехнологій [5]. Проблема утилізації відходів вже давно перестала бути внутрішньодержавною і останнім часом формує порядок денний у міжнародних економічних відносинах стосовно міжнародної торгівлі відходами. При цьому міжнародна торгівля відходами не вкладається в загальну формулу міжнародної торгівлі і, відповідно, вимагає особливого регулювання. Ми визначили і систематизували відмінності міжнародної торгівлі відходами і сформували економічне підґрунтя для розуміння можливостей і потреб ефективного вирішення екологічних проблем, пов'язаних із відходами на світовому рівні.

В міжнародній торгівлі «звичайними» товарами країни експортують такі товари, у виробництві яких мають конкурентну перевагу, а імпортують такі, яких виробляють недостатньо або не мають можливості виробляти зовсім [2]. В міжнародній торгівлі послугами, одна країна може надавати послугу економічним суб'єктам іншої, в разі наявності умов (наприклад, туристичні, медичні та інші послуги). Логіка торгівлі відходами може бути розділена за двома напрямками, в залежності від ступеня «корисності» відходів. Жоден з цих напрямків не є тривіальним для міжнародної торгівлі (таблиця 1).

1. Торговля відходами, в яких присутня «корисна» складова. До цієї категорії відходів належить, наприклад, відходи різних металів, коли в результаті переробки окрім не придатного для будь-якого використання матеріалу формується «корисний» для подальшого використання, а інколи і рідкісний матеріал. Такі відходи експортують країни, які активно використовують для внутрішніх потреб метал, або видобувають металеві руди, від яких після виплавки металу залишається велика кількість відходів. Країни-експортери, або не мають виробничої можливості самостійно виокремити «корисну» складову відходів, або не бачать в цьому економічної доцільності. Імпортують «корисні» відходи країни, саме з метою отримання «корисної» складової відходів, а утилізація відходів є другорядною метою. «Корисні» відходи можна розглядати як товар, але повноцінно застосувати до країни, що має багато відходів поняття країни, що має конкурентну перевагу по «виробництву» такого товару (відходів) не можна. Продаж «корисних» відходів формує дохід для країни-експортера, і такі відходи потрібні країні-імпортеру. Тобто, стосовно такої торгівлі правильніше застосовувати термін конкурентних переваг до країн-імпортерів, оскільки наявні конкурентні переваги стосовно можливостей переробки та використання «корисних» відходів дають можливість запропонувати на ринку більшу ціну. Відповідно, торгівля

«корисними» відходами може здійснюватися на ринкових умовах формування ціни. В даному випадку, послуга утилізації відходів вже буде включена (чи скоріше виключена) до ціни угоди по продажу відходів. Такі відходи, здебільшого торгуються між розвиненими країнами з метою переробки.

Таблиця 1 - Систематизація відмінностей міжнародної торгівлі відходами від міжнародної торгівлі товарами споживчого та інвестиційного призначення

	Характеристика	Товари	«Корисні» відходи	Відходи без споживчої цінності
1	Мета міжнародної торгівлі	корисність самого товару	«корисна» складова відходів	Вивезення з країни (отримання послуги утилізації)
2	Конкурентні переваги	у країни-експортера	у країни – імпортера (на основі технологій переробки)	у країни – імпортера (на основі відсутності жорстких екологічних стандартів)
3	Ефективність ринкового механізму, щодо формування ціни	висока	обмежена	відсутня
4	Характеристика імпортерів	будь-які країни	розвинені країни з наявними сучасними технологіями переробки	бідні країни з низьким рівнем екологічних стандартів
5	Виграє у конкурентній боротьбі	країна-імпортер, що сплачує більше за товар	країна-імпортер, що сплачує більше за відходи	країна-імпортер, що виставляє і отримує меншу ціну за переробку
6	Державне регулювання торговельних потоків здійснюється з метою	Захисту національних виробників аналогічних товарів	Захисту навколишнього середовища, життя і здоров'я громадян	Захисту навколишнього середовища, життя і здоров'я громадян

Складено авторами

2. Торгівля відходів, що не мають жодної споживчої цінності і які потрібно тільки утилізувати. Країни-експортери таких відходів в першу чергу зацікавлені у тому, щоб вивезти їх з країни, оскільки утилізувати їх в країні не можливо або дорого. Зазвичай це розвинені країни із високими екологічними нормами та стандартами щодо утилізації. Імпортують ці відходи, зазвичай країни із низькими екологічними нормами і стандартами. В цьому випадку, вивіз відходів сплачує країна-експортер у вигляді оплати послуги утилізації. Країни-імпортери, в даному випадку стають осередками екологічних проблем, оскільки

ринкове ціноутворення без свідомого світового втручання призводить до «спеціалізації на забрудненні». «Спеціалізація на забрудненні» формується в процесі обрання країною-експортером, країни вивозу відходів серед конкурентів, що готові їх утилізувати за принципом запропонованої меншої ціни послуги утилізації. Тобто, яка із країн запропонувала дешевшу ціну, та і отримає відходи. Відповідно, країна-імпортер, яка отримує низьку ціну за відходи використовує найдешевші і найменш екологічні способи їх утилізації (захоронення на звалищах, зпалювання та інші). Якщо не регулювати дозволені методи утилізації, а відповідно, не встановлювати «справедливу» ціну для експорту таких відходів, у світі будуть активно формуватися екологічно небезпечні звалища.

Відповідно, серед всього різноманіття відходів, є відходи з різним ступенем «корисності», де ціна може формуватися на ринкових засадах і включатиме витрати на технологічну та екологічну переробку. Відходи з низьким рівнем «корисності» та, особливо, відходи, які класифікуються як шкідливі не можуть торгуватись за вільно сформованими цінами і формують загальносвітові екологічні проблеми. Перетворення відходів на різного роду економічні ресурси є основою циркулярної економіки. Цивілізований світ постійно формує нові технології переробки та способи використання відходів, що збільшує їх «корисності» і сприяє зростанню сили ринкового механізму у формуванні міжнародних потоків відходів. Але, в той самий час зростає і роль міжнародного регулювання процесів переміщення шкідливих відходів та їх переробки.

Оскільки торгівля відходами здійснюється не за звичайною формою, то і регулювання такою торгівлею є не стандартним. Чим більш шкідливими або менш «корисними» є відходи, тим менше можливостей по їх вивезенню матиме держава, оскільки потенційні країни-імпортери вводять обмеження, з метою недопущення забруднення країни в процесі переробки або утилізації відходів. Слід зауважити, що зростання рівня економічного розвитку держави призводить до того, що в ній вводяться більш жорсткі екологічні стандарти і вона перестає ввозити відходи з низьким рівнем «корисності». Так, наприклад, КНР довгий час експортувала значну частку пластикових відходів ЄС, але у 2017 році ввела обмеження. В результаті дії цих обмежень експорт ЄС скоротився з 1,7 млн т у 2015 році до 0,06 млн т у 2018 році. Загальний обсяг експорту всіх відходів з ЄС в КНР склав у 2021 році 0,4 млн т на противагу понад 10 млн т у 2010 році. Натомість, експорт відходів ЄС до Пакистану збільшився в 10 разів з 2010 року до 1,3 млн т в 2021 році [7]. В логіці Світової організації торгівлі, встановлення бар'єрів в торгівлі відходами є абсолютно

легітимними, оскільки захищає життя та здоров'я громадян країни. Однак, введення обмежень та заборон завжди стимулює формування незаконної торгівлі. Крім того, призводить до накопичення проблемних відходів в тих країнах, які по технічним чи адміністративним причинам не мають можливостей ефективно управляти відходами [4].

Таким чином, в світі відбувається локалізація місць зосередження шкідливих відходів, а країни, що імпортують такі відходи з часом можуть отримати важелі впливу на розвинуті країни, через маніпуляцію відмовою в утилізації. Така ситуація не може бути вирішена без створення загальносвітових екологічних стандартів стосовно переробки. Допоки вони відсутні, розвинуті країни будуть використовувати можливості світової торгівлі для позбавлення себе від шкідливих відходів.

ПОСИЛАННЯ

1. Державний класифікатор України. Класифікатор відходів ДК 005-96 (Розділи А.1 - А.20). (б. д.). Офіційний вебпортал парламенту України. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0089217-96#Text>.
2. Краснікова, Н. О. (1999). Вплив політики протекціонізму на суспільний добробут. *Митна справа*, (5), 25-29.
3. Про управління відходами. (б. д.). Офіційний вебпортал парламенту України. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text>.
4. Hackmann, J. (1994). International trade in waste materials. *Intereconomics*, 29(6), 292-302. <https://doi.org/10.1007/BF02928168>.
5. Holei, Y., Stasiuk, Y., & Krupskyi, O. (2022). Research on world trends in biotechnology development. *Innovative Economy*, (1), 12-22. <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2022.1.2>.
6. Stukalo, N., Krasnikova, N., Steblianko, I., Meshko, N., Simakhova, A., Gaponenko, S., ... & Sardak, S. (2018). "Green" economy: from global concept to reality of local development. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1294014>.
7. *The plastic waste trade in the circular economy*. (n. d.). European Environment Agency. Retrieved from <https://www.eea.europa.eu/publications/the-plastic-waste-trade-in>.
8. *Trends in Solid Waste Management*. (2021). World Bank Group. Retrieved from https://datatopics.worldbank.org/what-a-waste/trends_in_solid_waste_management.html.